Tobit 2 : 1 – 8 en Matteüs 27 : 57 – 61
Het begraven van de doden:
werk van barmhartigheid
en daad van verwachting

Gemeente van onze Heer Jezus Messias

1. Met een kleine toelichting voor de gasten die wij vanmorgen in ons midden hebben, moet ik beginnen. U moet weten dat we in dit seizoen bezig zijn met wat in de traditie van de kerk *de werken van barmhartigheid* genoemd worden. Eén van die werken is het begraven van de doden. De traditie heeft ze ontleend aan het slot van de laatste grote rede die Jezus heeft gehouden voor zijn lijden en sterven. Het is het verhaal over de komst van de Mensenzoon, en zijn oordeel over de mensen. U vindt het in Matteüs 25:31-46. Als u dat verhaal leest, dan zal u opvallen dat het begraven van de doden daar niet wordt genoemd. Er is daar sprake van zes situaties: het voeden van hongerigen, het te drinken geven van de dorstigen, het herbergen van de vreemdelingen, het kleden van de naakten, het omzien naar zieken en het bezoeken van gevangenen.
Nu mag het begraven van de doden niet in het evangelie voorkomen, de christelijke traditie is dit toch als het zevende werk van barmhartigheid gaan beschouwen. Het is in deze rij terechtgekomen via een boekje dat u niet vindt in een protestants bijbeltje. Het hoort namelijk tot de deuterocanonieke boeken. Het gaat om het bijbelboekje Tobit, geschreven –waarschijnlijk- in de derde eeuw voor Christus.
Tobit is een godvrezend en rechtvaardig man. Hij is geboren in Galilea, maar weggevoerd als balling naar Ninevé in Assur. Daar in ballingschap blijft hij trouw aan God en zijn Tora, hoewel er geen spoor van een tempel of synagoge meer te ontdekken valt. In het tweede hoofdstuk, dat we lazen, hoorden we hoe Tobit met gevaar voor eigen leven het lichaam van één van zijn volksgenoten, die, gewurgd, dood op straat ligt, in veiligheid brengt en na het ondergaan van de zon begraaft. Daarom is Tobit in de vroegchristelijke traditie het voorbeeld van een barmhartige geworden, en werd het begraven van een dode het zevende werk van barmhartigheid.
Om misverstand te voorkomen, ik mag het dan hebben over het begraven van de doden, dat is niet exclusief bedoeld, het cremeren moet u daar steeds in mee horen.

2. Het begraven van de doden (en alles wat daar direct aan voorafgaat) heeft in de christelijke traditie steeds een grote plaats gehad. Als het Rijksmuseum over een aantal jaren weer open is, dan moet u daar beslist naar toe om de werken van barmhartigheid te zien van de Meester van Alkmaar. Het is één schilderij, uit zeven panelen bestaand. Kijk je naar de zeven panelen van het schilderij, dan zou je denken dat het paneel van het begraven van de doden wel het laatste schilderij zal zijn. Helemaal aan de rechterkant. Wat zie je dan? Tot je verrassing! Dan staat het begraven van de doden precies in het midden. Het heeft dus niet alleen een gróte plaats het begraven van de doden heeft zelfs *een centrale plaats*, zo laat de Meester van Alkmaar ons zien.
Ik zeg dat, omdat er bij ons veeleer een neiging is om alles wat met begraven/cremeren van doen heeft, weg te stoppen. De doden, ze kregen vroeger een centrale plaats, ze lagen

in de kerk, zo dicht mogelijk bij het altaar, en later toen dat niet meer mocht, legden we ze in de hof van de kerk, het kerk(!)hof. De kerkhoven verdwenen grotendeels, en we kregen begraafplaatsen, aan de rand(!), buiten de stad.
In een samenleving, die alles wat met de dood van doen heeft, zo ver mogelijk probeert weg te houden, kan het geen kwaad om naar deze christelijke traditie te kijken, en te zien hoe groot het belang is dat men in de christelijke traditie aan het begraven is gehecht. Een traditie die het belang toont door het onder te brengen bij de werken van barmhartigheid. Barmhartigheid. Dat wil namelijk zoveel zeggen als: dat je je laat raken door de pijn en het verdriet van de ander. Dat je daar niet buiten wil houden, maar dat je met die ander meegaat om – met die familie – die moeilijke gang mee te maken. *En* je geeft ermee te kennen dat je wat met die persoon hebt gehad, dat die ander voor jou betekenis heeft gehad, dat je nu ook die laatste gang wilt gaan.

3. U als naastbetrokkenen bracht uw geliefde naar het graf of het crematorium, het verhaal van Jezus' begrafenis maakt duidelijk dat je je ook naastbetrokkene moet weten. Zijn leerlingen, in het bijzonder de twaalven, zijn op dit toch zo belangrijke moment helemaal afwezig. Waar ze zijn, het evangelie vertelt ons er niets over. Die laatste daad die je aan een mens zou kunnen verrichten, die plek om bij elkaar te zijn om hem/haar te gedenken, het is pijnlijk als je ziet dat zij daar niet zijn. Toch is er gelukkig één, die daar wel oog voor heeft, de traditie kent hem als Jozef van Arimatea. En Matteüs noemt hem een leerling, 'die eerder tot leerling was gemaakt'.
Je wordt getroffen door de zorg en de aandacht die deze leerling voor zijn meester heeft. Maar het begint met moed. Moed om aan Pilatus om het lichaam van Jezus te vragen, zodat hij hem een eervolle begrafenis kan geven.
Twee (eigenlijk drie) woorden voor 'graf' kent het Grieks. Het woord dat de evangelist hier gebruikt (*mnèmeion*), houdt verband met het werkwoord 'gedenken/zich herinneren'. Met *'gedenkplaats'* zou je het eigenlijk moeten weergeven. Dat woord 'gedenken' lijkt mij hier een sleutelwoord. Even verderop in Matteüs 27 klinkt het uit de mond van de hogepriesters en Farizeeën, die *zich herinneren* (jammer dat de NBV hier 'schoot ons te binnen' heeft) dat die bedrieger gezegd heeft dat hij na drie dagen uit de dood zal opstaan. Daarom vragen zij Pilatus het graf te bewaken, opdat de leerlingen het lichaam niet heimelijk kunnen weg halen, om dan te beweren dat hij uit de doden is opgestaan.
Uit hun mond klinkt nu dat andere woord voor graf (*tafos*). Het graf moet graf blijven, de herinnering aan deze mens uitgewist. Dat is wat zij proberen. Hoe anders Jozef van Arimatea. Hij geeft Jezus een plek waarmee hij laat zien dat deze mens voor hem geen verleden tijd is, maar iemand die hij blijft gedenken, die hij hoog blijft houden.

4. Moet u zien wat Jozef dan allemaal doet. Als hij van Pilatus het lichaam heeft gekregen, dan wikkelt hij het in zuiver linnen en dan legt hij dat zelf in een nieuw graf. In de NBG stond er als kopje boven: de begrafenis. Dat mag je met recht zeggen. Wij spreken zo ook. We hebben het over begraven of cremeren, maar je moet zeggen dat we dat eigenlijk niet doen. Noch begraven, noch cremeren. De tradities daaromheen zijn zo langzamerhand zo gewoon geworden, dat we het zelf maar amper in de gaten hebben. Waarom het niet gebeurt? Mensen, nabestaanden en familie, zouden er niet tegen kunnen, als ze dat zelf zouden doen. Wij hebben het daarom maar uitbesteed aan de begrafenisondernemer en die heeft het op zijn beurt ook weer uit besteed: aan de mensen van de begraafplaats dan wel het crematorium.
Ik moet u zeggen dat ik dat eigenlijk erg jammer vind. Begraven is de *laatste daad* die je aan iemand kunt doen. Het merkwaardige is eigenlijk dat we die laatste daad niet goed

raad weten. Het is misschien ook meer onze moeite. We zijn bang voor onze tranen, voor het verdriet, en we kunnen niet echt overweg met de kuil, waarin de kist verdwijnt of met het vuur, waaraan iemand wordt prijsgegeven.
Echt begraven lijkt me *de eerste daad* van verwerking te zijn. Je drukt ermee uit dat je weet hebt dat iemand echt dood is. Het vormt daarvan de bevestiging. Bij veel mensen, zeker in de eerste tijd, is er nog iets van de gedachte dat hij/zij alleen maar ver weg is, straks wel wel terugkomt. Maar dan is het goed, als dat beeld naar boven komt, dat iemand echt begraven is. Ja, daarom zou je het eigenlijk zelf moeten doen, met elkaar. Zelf het graf graven, al is het onder een stroom van tranen, zelf de kist laten zakken, en daarna de kuil weer dichtgooien, al is het met nog steeds een stroom van tranen.
Naar de persoon zelf toe: als een echt allerlaatste daad die je voor en aan iemand kan doen. En niet minder naar de nabestaanden: het lijkt me de eerste daad van verwerking te zijn, als je je zo laat confronteren met de dood van je geliefde. Het mag een uiterst moeilijk gebeuren zijn, het is niet minder heilzaam om zo intens afscheid te nemen.
We hoorden tot slot dat Jozef een grote steen voor de ingang van het graf rolt. Nu zouden we zeggen: ze lieten de kist zakken. Want er zijn tegenwoordig heel wat begrafenissen waar mensen zeggen: 'Laat de kist maar boven de grond staan. Dalen is zo eng'. En er gaat groen om de rand van het graf heen, zodat we de het diepe graf, het zand, de aarde niet zien. Om echt afscheid te nemen is moed nodig. Om onder ogen te zien dat het afgelopen is. Jozef van Arimatea had de moed om onder ogen te zien dat het afgelopen was. Hij rolde de steen voor het graf.

5. In het Jodendom mogen graven niet geruimd worden, in verband met de komst van de Messias die dan de doden zal opwekken. Het is u wellicht bekend dat in het christendom een oud woord voor kerkhof 'dodenakker' is. En dat is het: de plaats waar we onze doden zaaien in de verwachting dat God ze zal opwekken.
Ja, het is een werk van barmhartigheid: het begraven van onze doden, maar aan dat zinnetje dat u in de liturgie aantrof moet ik nog iets toevoegen, het is tenslotte ook een *daad van verwachting*: 'We leggen het lichaam van dit mensenkind in de aarde en dekken het toe. Moge de warmte van Gods liefde ooit dit leven wekken, het uitroepen als nieuw', zo spreken we aan het graf uit. Taal van hoop is dat. Taal van verwachting, omdat er ooit al eens eentje uit de doden is opgestaan.

6. Goed dat u vanmorgen gekomen bent. Op deze dag die u bij zoveel, bij alles van uw man/vrouw, vader/moeder, zoon/dochter, grootvader/grootmoeder, vriend/vriendin bepaalt. Niet in het minst ook bij de dag van haar/zijn begrafenis of crematie. Vandaag: dag van gedachtenis van zijn, van haar naam. Maar ook, zo laat het evangelie ons vanmorgen horen: dag van verwachting. Dag van verwachting dat dat *zaad* dat wij hebben *gezaaid*, zal ontkiemen op die dag waarnaar we uitzien. Dag dus ook: van weten mogen dat er achter die steen, dat er achter dat vuur, achter onze menselijke mogelijkheden, de Geest de levens werkt.

In de Naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. Amen.

Gedachteniszondag 6 november 2005
Bethelkerk, Den Haag-Loosduinen
ds. Nico Riemersma